

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Türkiye’de Milliyetçilik ve Sosyo-Ekonomik Eşitsizlik İlişkisi: Türkiye Genel Sosyal Saha Araştırması 2024 Üzerinden Bir Değerlendirme

*The Relationship Between Nationalism and Socio-Economic Inequality in Türkiye:
An Analysis Based on The 2024 Turkish General Social Survey*

Ensar KIVRAK

Dr. Öğr. Üyesi,
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bölümü.
ensar.kivrak@ogu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2248-0127

Cilt / Issue: 13(2) 713-745
Geliş Tarihi: 05.01.2026
Kabul Tarihi: 06.06.2026

Atıf: Kivrak, E. (2026). Türkiye’de milliyetçilik ve sosyo-ekonomik eşitsizlik ilişkisi: Türkiye Genel Sosyal Saha Araştırması 2024 üzerinden bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 13(2), 713-745. 10.30626/tesamakademi.1857087.

Öz

Bu çalışma, milliyetçiliğin sosyo-ekonomik eşitsizlik karşısındaki işlevini hem kuramsal hem de ampirik düzeyde Türkiye bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Milliyetçilik, yalnızca siyasal ya da kültürel bir aidiyet biçimi olarak değil; ekonomik güvencesizlik, statü kaybı ve toplumsal eşitsizlikler karşısında bireyler için sembolik bir telafi ve statü ikamesi mekanizması olarak ele alınmaktadır. Çalışma, literatürde tartışılan eşitsizlik eşiği hipotezinden hareketle, milliyetçi aidiyetin hangi koşullarda güçlendiğini ve hangi noktadan sonra bu telafi işlevinin zayıfladığını analiz etmektedir. Çalışmanın ampirik kısmında, ulusal düzeyde temsil gücü yüksek kurumsal bir saha araştırmasının ürünü olan ikincil nitelikte bir veri kaynağı olarak Türkiye Genel Sosyal Saha Araştırması (TGSS) 2024 verileri kullanılmış; veri seti üzerinde hiyerarşik regresyon analizleri gerçekleştirilmiş ve gelir ile milliyetçi tutumlar arasındaki doğrusal olmayan ilişkileri test etmek amacıyla modellere karesel terimler dahil edilmiştir. Bulgular, toplum genelinde yüksek düzeyde ekonomik karamsarlık ve geçim zorluğu algısına rağmen ulusal kimliğin güçlü bir aidiyet unsuru olmaya devam ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte bulgular, eşitsizliğin belirli bir doygunluk noktasını aşması durumunda bu mekanizmanın etkisini kaybettiğine işaret etmektedir. Gelir düzeyi ile milliyetçi tutumlar arasında tespit edilen ters-U biçimli ilişki, milliyetçi söylemin eşitsizliği maskeleye ve meşrulaştırma gücünün ekonomik koşullarla sınırlı olduğunu ampirik olarak doğrulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Sosyo-ekonomik eşitsizlik, Ekonomik algı, Ulusal aidiyet, Türkiye, Türkiye Genel Sosyal Saha Araştırması (TGSS)

The content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

Abstract

This study aims to examine the function of nationalism in the face of socio-economic inequality in the Turkish context at theoretical and empirical levels. Nationalism is conceptualized not merely as political or cultural belonging, but as a mechanism of symbolic compensation and status substitution for individuals facing economic insecurity, status loss, and social inequality. Building on the inequality threshold hypothesis in the literature, the study analyzes the conditions under which nationalist identification intensifies and the point beyond which this function weakens. In the empirical section of the study, data from the 2024 Turkey General Social Survey (TGSS), a highly representative national-level institutional field survey, were used as a secondary data source; hierarchical regression analyses were conducted on the dataset, and quadratic terms were included in the models to test the nonlinear relationships between income and nationalist attitudes. The findings indicate that, despite a high level of economic pessimism and a perception of livelihood difficulties across society, national identity continues to serve as a strong sense of belonging. However, the findings also suggest that this mechanism loses its effect once inequality exceeds a certain saturation point. The inverted U-shaped relationship between income level and nationalist attitudes confirms that the capacity of nationalist discourse to mask and legitimize inequality is constrained by economic conditions.

Keywords: Nationalism, Socio-economic inequality, Economic perception, National belonging, Türkiye, Turkish General Social Survey (TGSS)

Extended Abstract

This article investigates the relationship between nationalism and socio-economic inequality in Türkiye, advancing a theoretical and empirical analysis of nationalism as a compensatory ideological mechanism under conditions of economic insecurity. Rather than conceptualizing nationalism solely as a political doctrine or cultural identity, the study treats it as a form of symbolic compensation and status substitution through which individuals respond to income inequality, material deprivation, and perceived downward mobility. Building on classical and contemporary theories of nationalism, capitalism, and inequality, the article argues that nationalism can temporarily mitigate the subjective effects of socio-economic disadvantage, but that this function is conditional and bounded. Once inequality surpasses a critical threshold, the legitimizing and compensatory capacity of nationalist discourse begins to erode.

The theoretical framework draws on three main strands of literature. First, classical theories of nationalism emphasize its deep entanglement with the rise of modern capitalism. Scholars such as Gellner (1983) and Anderson (1995) conceptualize nationalism as a historically

contingent ideology that emerged alongside industrialization, mass communication, and standardized education. Greenfeld (2001) extends this argument by framing nationalism as the moral and motivational foundation of capitalist development, suggesting that national competition and collective prestige serve as engines of economic growth. From this perspective, nationalism not only accompanies capitalism but also provides the cultural impetus that legitimizes economic competition and inequality.

Second, critical political economy literature highlights the structural tendency of capitalism to generate inequality (Piketty, 2014; Atkinson, 2015). Income and wealth disparities are not aberrations but intrinsic outcomes of capital accumulation and differential returns to labor and capital. However, rising inequality does not automatically translate into political instability or redistributive pressure. Ideological mechanisms often mediate how inequality is perceived, interpreted, and politically articulated. Nationalism constitutes one such mechanism by reframing socio-economic disparities within a collective narrative of national belonging, competition, and external threat (Wimmer, 2018).

Third, the article engages with social-psychological and political sociology approaches that conceptualize nationalism as a form of status substitution. Shayo’s (2009) social identity equilibrium model argues that individuals with lower economic status may derive psychological compensation from identifying with high-status groups, such as the nation. This symbolic elevation can reduce support for redistribution and dampen class-based political mobilization. Similarly, Solt’s (2011) diversionary theory of nationalism posits that elites may promote nationalist sentiment to redirect popular discontent away from inequality and toward external or internal “others.” Yet recent empirical studies suggest that this mechanism is not unlimited. Chen’s (2020) analysis of China demonstrates that when inequality becomes excessively visible and severe, nationalism may lose its integrative appeal, particularly among younger and more educated cohorts.

Against this theoretical backdrop, the article examines Türkiye as a critical case. Türkiye combines historically strong nationalist narratives with deepening socio-economic inequalities, particularly since the neoliberal restructuring initiated in the 1980s. Privatization, labor market flexibilization, regional disparities, and declining social protection have intensified economic insecurity, while nationalist rhetoric has remained a central feature of political discourse. This

coexistence raises a key research question: under what conditions does nationalism function as a compensatory mechanism in the face of inequality, and when does this function weaken?

Empirically, the study relies on data from the 2024 Turkish General Social Survey (TGSS), a nationally representative face-to-face survey conducted in 26 provinces with 2,615 respondents. The TGSS provides detailed measures of economic perceptions, income levels, national identification, political trust, and social attitudes. Nationalism is operationalized through respondents' self-reported closeness to a "Turkish nationalist" identity, while socio-economic inequality is captured through both objective indicators (household income) and subjective perceptions (difficulty making ends meet and economic pessimism). To test the non-linear relationship between income and nationalist attitudes, hierarchical regression models are estimated, including quadratic income terms following established methodological recommendations (Aiken and West, 1991).

The findings reveal a complex and non-linear relationship between nationalism and inequality. Descriptively, the data show that national belonging remains remarkably strong in Türkiye despite widespread economic pessimism. A large majority of respondents report strong emotional attachment to the country and high levels of identification with nationalist and religious identities, even as most perceive the economy to have deteriorated and anticipate further decline. This pattern supports the status substitution argument (Shayo, 2009): under conditions of economic strain, national identity continues to provide symbolic reassurance and a sense of collective worth.

At the same time, the regression analyses uncover an inverted U-shaped relationship between income and nationalist attitudes. Nationalist identification is strongest among lower- and lower-middle-income groups, but begins to decline as income decreases beyond a certain point of deprivation. This "inequality threshold" effect suggests that while moderate economic insecurity strengthens nationalist attachment, extreme or prolonged deprivation undermines its compensatory capacity. Once material hardship becomes too severe, nationalist discourse can no longer offset frustration, insecurity, and future anxiety.

Additional findings reinforce this interpretation. Nearly half of respondents express a desire to live abroad if given the opportunity, a tendency particularly pronounced among younger and more

educated individuals. This indicates that strong national attachment can coexist with declining confidence in the country’s economic future and institutions. Moreover, trust in political parties and politicians is extremely low, suggesting a growing gap between symbolic national belonging and confidence in the state’s capacity to deliver socio-economic justice. These patterns are consistent with Chen’s (2020) argument that nationalism loses effectiveness as inequality reaches a saturation point, especially among cohorts with higher educational capital and global reference frames.

The article’s findings contribute to several ongoing debates. First, they qualify functionalist accounts that portray nationalism as a stable integrative force. While nationalism can indeed foster social cohesion under conditions of moderate inequality, its effectiveness is conditional rather than permanent. Second, the results nuance diversionary theories of nationalism (Solt, 2011) by showing that ideological redirection has limits: when economic grievances intensify beyond a certain threshold, individuals increasingly seek material solutions rather than symbolic compensation. Third, the study highlights the importance of generational and educational cleavages, suggesting that nationalism’s compensatory function is unevenly distributed across social groups.

In conclusion, the article argues that nationalism in Türkiye currently operates as a temporary adaptive ideology that helps manage the subjective effects of inequality but cannot substitute for structural socio-economic reform. As inequality deepens and future expectations deteriorate, nationalism’s capacity to sustain social cohesion diminishes. Sustainable national integration, the study concludes, ultimately depends not on symbolic appeals alone but on tangible improvements in economic justice, opportunity, and institutional trust.

Giriş

Modern ulus devletin inşa süreci, kapitalist ekonomik yapıların küresel ölçekte yaygınlaştığı bir döneme denk gelmiştir. Ulusal kimliğin inşası, erken modern dönemde ekonomik rekabet, sanayi üretimi ve teknolojik gelişmeyle iç içe geçmiş; milliyetçilik, kapitalist büyümenin ideolojik güdüleyicisi olarak işlev görmüştür (Greenfeld, 2001; Rostow, 2014). Bu bağlamda Liah Greenfeld, milliyetçiliği modern kapitalizmin *ahlaki ruhu* olarak tanımlar. Çünkü ulusal üstünlük duygusu, ekonomik başarı ve toplumsal ilerleme arzusu ile birleştiğinde, ulus-devletlerin kendi refahını kolektif bir hedef haline getirmiştir (Greenfeld, 2001, ss. 22-24).

Ancak bir ulusal kalkınma ideolojisi olarak milliyetçilik, eşitsizliklerin hem görünümünü hem de meşrulaştırılma biçimlerini de etkilemiştir. Kapitalist ekonominin temel dinamiği olan sermaye birikimi, gelir dağılımı ve sınıfsal konumlar arasında yapısal farklılıklar üretirken (Piketty, 2014, ss. 1-2; Atkinson, 2015, s. 115), milliyetçilik bu farklılıkların toplumsal farkındalık düzeyinde nasıl algılandığını belirleyen güçlü bir ideolojik mekanizma haline gelmiştir. Özellikle eşitsizliklerin yükseldiği dönemlerde, ulusal kimliğe yapılan vurgu, sınıfsal veya ekonomik hoşnutsuzluğu yatıştırıcı bir söylem aracı olarak işlev görebilmektedir (Solt, 2011, ss. 822-823; Shayo, 2009, s. 147). Bu nedenle milliyetçilik, ekonomik eşitsizliklerle mücadelede değil, çoğu zaman bu eşitsizlikleri ortak kimlik duygusu aracılığıyla perdelemede ideolojik bir rol üstlenmiştir.

Ancak öte yandan milliyetçiliğin sosyoekonomik adaletsizlikleri perdeleme kapasitesinin bağlama göre sınırlı olduğunu gösteren ampirik bulgular da mevcuttur. Bazı ülkelerde artan gelir uçurumu, milliyetçiliğin özellikle yabancı karşıtı biçimlerini güçlendirebilirken bu dinamik her zaman aynı yönde işlememektedir. Nitekim İngiltere ve ABD’de yükselen eşitsizliklerle paralel biçimde milliyetçi tepki ve dışlayıcı söylemlerin güçlendiği gözlenmiştir (Kaushal, 2019) olmasına rağmen, eşitsizlik düzeyinin çok daha yüksek olduğu Çin’de, özellikle eğitimli genç nüfus arasında milliyetçiliğin zayıfladığı tespit edilmiştir. Artan sosyoekonomik kutuplaşma, bu grupların ulusal kimliği bir aidiyet kaynağı olarak benimseme isteğini azaltmakta; böylece ekonomik hoşnutsuzluk, milliyetçi söylemin etkisini sınırlayan bir faktör haline gelmektedir (Chen, 2020).

Türkiye örneğinde bu ilişki, tarihsel olarak daha karmaşık bir seyir izlemiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinden itibaren

Batılı anlamda modernleşme çabaları, ulus kavramını imparatorluk mirasıyla uzlaştırma zorluğu taşımıştır (Bora, 2021, s. 15-17; Zürcher, 2000, s. 47). Cumhuriyet’in kuruluşuyla birlikte din kamusal alandan soyutlanırken (Arslan, 2025, ss. 62-66), buna mukabil Türk milliyetçiliği, ulusal birliği sağlamak ve modernleşme projesini meşrulaştırmak için kullanılan merkezi bir ideoloji haline gelmiştir. Ancak 1980’lerden itibaren neoliberal dönüşümle beraber, Türkiye’de kapitalist gelişme modeli köklü biçimde değişmiş; özelleştirme, gelir dağılımı farklılaşması, iş güvencesinin zayıflaması ve bölgesel kalkınma uçurumları belirginleşmiştir (Cizre-Sakallıoğlu ve Yeldan, 2000; Şenses, 2012, ss. 12-14, 20, 25; Doğan, 2016). Bu süreç, milliyetçi söylemlerin yeni toplumsal fay hatları üzerinde yeniden biçimlenmesine neden olmuştur. Etnik gerilimler, göç dalgaları ve küresel ekonomik krizler, milliyetçiliğin hem devlet politikalarında hem de gündelik kimlik algısında yeniden üretildiği alanlar haline gelmiştir.

Günümüzde Türkiye’de milliyetçiliğin yükselişi, yalnızca kültürel veya ideolojik bir dönüşüm değil, aynı zamanda ekonomik güvencesizliğe ve toplumsal adaletsizliğe verilen bir tepki olarak da değerlendirilebilir. *Türkiye Genel Sosyal Saha Araştırması* (TGSS) (2024) verileri, toplumun geniş kesimlerinde ekonomik kaygıların belirgin biçimde arttığını göstermektedir. Katılımcıların %83’ü ekonominin son bir yılda kötüye gittiğini, %55’i ise hanelerinin geçim zorluğu yaşadığını belirtmiştir. Ayrıca, bireylerin %81’i Türkiye’ye güçlü bir aidiyet hissettiğini ifade ederken, aynı grubun yaklaşık yarısı (%49) fırsat bulduğunda yurtdışında yaşamak istediğini belirtmiştir. Bu çelişki, ulusal aidiyet duygusunun yüksek olmasına rağmen ekonomik güven ve refah algısının düşük olduğunu göstermekte; milliyetçi tutumların ekonomik memnuniyetsizlikle karmaşık bir ilişki içinde olduğunu düşündürmektedir. Bu çalışmanın amacı da bu karmaşık ilişkinin anlaşılmasına katkı sunmaktır.

TGSS bulguları, aynı zamanda, milliyetçi kimliğin en yüksek aidiyet hissedilen kimliklerden biri olduğunu (Türk milliyetçisi kimliğine ortalama 7,78/10 aidiyet) ortaya koymaktadır. Buna karşın, katılımcıların %61’i önümüzdeki yıl ekonominin daha da kötüye gideceğini öngörmektedir. Bu veriler, ekonomik güvencesizlik arttıkça milliyetçi kimliğin toplumsal dayanak olarak güçlendiğini, ancak bu kimliğin aynı zamanda ekonomik memnuniyetsizliği örtük biçimde dengelediğini göstermektedir. Shayo’nun (2009) ileri sürdüğü *Sosyal Kimlik Dengesi* (Social Identity Equilibrium) olarak adlandırdığı ancak bu çalışmada bağlamında daha açıklayıcı olacağı düşünüldüğü için

statü *ikamesi* (status substitution) şeklinde ifade edilen model burada açıklayıcıdır: düşük gelirli bireyler, ekonomik statü kaybını ulusal kimlik üzerinden telafi ederek, milliyetçi söylemlerle sembolik bir statü kazanmayı amaçlarlar. Bu nedenle milliyetçilik, ekonomik eşitsizlikle mücadele eden değil, onu ideolojik olarak dönüştüren bir araç işlevi görebilir.

Türkiye’de eşitsizlik–milliyetçilik ilişkisini analiz etmek, yalnızca sosyo-ekonomik farklılıkların dağılımını değil, bu farklılıkların nasıl algılandığını ve politik olarak nasıl anlamlandırıldığını da incelemeyi gerektirir. 2020’li yıllarda artan göçmen karşıtlığı, bölgesel kalkınma farkları, işsizlik ve yüksek enflasyon gibi faktörler, ekonomik eşitsizlikleri daha görünür hale getirmiştir. Buna karşılık, siyasi söylemlerde milliyetçilik ile yerli-milli vurguların güçlenmesi, söz konusu eşitsizliklerin farklı bir politik anlamlandırma biçimiyle sunulmasına işaret etmektedir. Bu dinamik, literatürde eşitsizliklerin milliyetçilikle maskelenmesi bağlamında tartışılmaktadır. Frederick Solt’un (2011) *Yönlendirici Milliyetçilik Teorisi* (Diversionary Theory of Nationalism) olarak adlandırdığı teorisine göre, devletler yüksek ekonomik eşitsizlikten kaynaklanan toplumsal huzursuzluğu ve yeniden dağıtım taleplerini engellemek amacıyla milliyetçi duyguları yaymaktadır. Buna göre devletler ekonomik hoşnutsuzluğu azaltmak için ulusal birlik ve dış tehdit temaları üzerinden toplumsal dayanışmayı yeniden kurgulamaktadır. Ancak, bu çalışmada da benimsenen başka bir yaklaşıma göre ise eşitsizliklerin belirli bir eşiği aşması durumunda milliyetçi söylem artık işlevini yitirmekte; bireyler kimlik temelli dayanışmadan ziyade ekonomik adalet taleplerine yönelmektedir (Chen, 2020).

Bu bağlamda, eşitsizliklerin artışı ve milliyetçi söylemin güçlenmesi eşzamanlı ilerlemekte, ancak bireylerin ekonomik güvensizlikle başa çıkma biçimleri sosyo-kültürel kimliklerle iç içe geçmektedir. Bu çalışma, Türkiye’de milliyetçilik ile sosyo-ekonomik eşitsizlik arasındaki ilişkinin bu karmaşık yapısını anlamaya katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışma öncelikle milliyetçilik, kapitalizm ve sosyoekonomik eşitsizlik ilişkisini kuramsal çerçevede ele alacak; ardından bu çerçeveden hareketle Türkiye’deki eşitsizlik dinamiklerini tarihsel bağlamda inceleyecek ve daha sonra TGSS 2024 verilerini kullanarak bu ilişkinin güncel ampirik yansımalarını analiz edecektir. Böylece çalışma, Türkiye’de milliyetçiliğin eşitsizlik karşısında nasıl bir ideolojik tampon

işlevi gördüğünü; ne ölçüde toplumsal dayanışmayı yeniden ürettiğini ve hangi koşullarda işlevsizleştiğini anlamaya katkı sunacaktır.

Kuramsal Çerçeve: Milliyetçilik, Kapitalizm ve Eşitsizlik

Milliyetçilik, köken itibarıyla modern bir olgudur ve 18. yüzyıl sonlarından itibaren ulus-devletlerin inşa süreciyle birlikte siyasal bir proje olarak ortaya çıkmıştır (Anderson, 1995). Bu süreç, Aydınlanma’nın getirdiği siyasal ve toplumsal dönüşümler, Fransız Devrimi’nin ulusal egemenlik fikrini yayması ve ekonomik olarak da Sanayi Devrimi’nin başlattığı büyük ölçekli toplumsal dönüşümlerin gölgesinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla milliyetçiliğin ortaya çıktığı koşullar, kapitalizmin filizlendiği dönemle kesişir (Greenfeld, 2001; Stokes, 1986).

Ernest Gellner (1983), milliyetçiliği sanayi toplumunun zorunlu ideolojisi olarak tanımlamıştır. Nitekim uluslaşma, sanayi toplumuna geçişin temel nedenidir (Gellner, 1983, ss. 8-9). Benedict Anderson (1995) ise milliyetçiliği *hayali cemaatler* olarak kavramsallaştırmıştır. Anderson’a göre ulus, bireylerin birbirlerini hiç tanımadan ortak bir aidiyet duygusuyla bağlandıkları kurgusal bir topluluktur. Bu hayal edilmiş birliktelik kapitalist üretim ilişkileri, matbaa kapitalizmi ve iletişim ağlarının gelişimi sayesinde mümkün hale gelmiştir. Ulus fikri, kapitalist pazarların yaygınlaşmasıyla eşzamanlı gelişmiş; ekonomik rasyonalite, kültürel homojenlik ve siyasal sınırlar arasında karşılıklı bir ilişki doğmuştur. Bu bağlamda Liah Greenfeld (2001), milliyetçiliği *kapitalizmin ruhu* olarak tanımlar. Ona göre, uluslararası rekabet duygusu ekonomik büyümenin motorudur. İngiltere’de milliyetçilik, bireysel başarı idealiyle birleşerek ekonomik girişimciliği teşvik etmiş, sanayi devrimini sadece teknik bir süreç olmaktan çıkarıp kolektif ulusal üstünlük hedefiyle meşrulaştırmıştır. Bu çerçevede, kapitalist kalkınma bir tür ulusal misyon haline gelmiştir. Max Weber’in Protestan ahlaki tezine benzer biçimde, Greenfeld’in milliyetçilik yorumu da ekonomik motivasyonların kültürel temellerine işaret eder; ancak bu kez dindarlık yerine ulusal bilinç merkezî bir rol oynar (Greenfeld, 2001, ss. 21-22). Nitekim kapitalizmin ortaya çıkış sürecinde örneğin Hollanda, modern ekonominin tüm koşullarına sahip olmasına rağmen sürekli büyümeye kendini adanmış kültürel motivasyondan yani milliyetçilik ruhundan yoksun olduğu için ekonomik olarak durgunluğu tercih etmiştir. İngiltere ise bu ruhu ilk edinen ülke olarak uluslararası rekabet arayışı sayesinde büyüme motivasyonunu sürekli canlı tutmuş ve böylece büyümeye dayalı modern ekonomik sistemi

başlatan ülke olmuştur. Bu fark, Weber'in Protestan ahlakı tezinden farklı olarak, ekonomik büyümenin ardındaki temel motivasyonun dini değil ulusal aidiyet ile ilgili olduğunu göstermektedir (Greenfeld, 2001, ss. 103-104).

Walt W. Rostow [1975] (2014) da milliyetçiliği kalkınmanın siyasal katalizörü olarak görür. Nitekim Erken Modern Avrupa, sürekli bir uluslararası güç mücadelesi arenası idi. Bu mücadele ortamında devletlerin politikalarının merkezî teması, devletin gücünü artırmak olmuştur. Bu politikalar, sürekli savaş tehdidi nedeniyle hükümetler tarafından desteklenmiştir (Rostow, 2014, ss. 37-38). Öte yandan, Andreas Wimmer'e göre (2018) devletlerin ekonomik büyümeyi ulusal onurla özdeşleştirmesi, sanayileşmeyi hem iktisadî hem toplumsal bir zorunluluk haline getirmiştir. Ulusal ekonominin kendi vatandaşına öncelik verme ilkesi, kapitalist piyasanın evrensel mantığıyla çelişir gibi görünse de, tarihsel olarak milliyetçiliğin içselleştirilmiş bir biçimidir. Milliyetçilik, modern devletin sınırlarını hem siyasi hem de ahlaki olarak tanımlar. Kimlerin kaynaklara erişeceği, kimlerin "hak sahibi yurttaş" sayılacağı bu ideoloji tarafından belirlenir. Bu açıdan milliyetçilik, kapitalizmin eşitsizliğini gizleyen değil, aynı zamanda onu yeniden dağıtan bir çerçeve üretir; refahın ulusal sınırlar dahilinde paylaşımı, küresel ölçekteki eşitsizliği de meşrulaştırır (Wimmer, 2018, ss. 4-7).

Kapitalist sistem, yapısal olarak birikim ve rekabet ilkelerine dayanır. Bu nedenle, gelir ve servet dağılımındaki eşitsizlikler sistemin yan ürünü değil, asli sonucudur. Thomas Piketty (2014), sermaye getirilerinin büyüme oranından yüksek olduğu sürece eşitsizliğin kaçınılmaz biçimde artacağını ileri sürer. Bu durum, hem sınıfsal farklılıkları hem de toplumsal tabakalaşmayı derinleştirir. Ancak bu derinleşme her zaman politik bir krize yol açmaz. Çünkü ideolojik mekanizmalar eşitsizlikleri meşrulaştırmaya yardımcı olur veya onları doğrudan görünmez kılabilir (Piketty, 2014, ss. 26, 30-31). Piketty'e göre bu mekanizmalar liyakat ve verimlilik retoriği gibi ideolojik mekanizmalar, Greenfeld ve Rostow'a göre bu noktada milliyetçilik devreye girer.

Moses Shayo (2009) ise milliyetçiliğin bir çeşit statü ikamesi işlevine sahip olduğunu savunur. Buna göre, düşük gelirli bireyler ekonomik olarak dezavantajlı konumlarını ulusal kimlik gururuyla telafi etme eğilimindedir. Ekonomik başarısızlık hissi, ulusun başarısı üzerinden sembolik olarak dengelenir (Shayo, 2009, s. 168). Bu mekanizma,

özellikle sosyal mobilitenin sınırlı olduğu ve gelir farklarının hızla büyüdüğü toplumlarda etkili olur. Böylece, ulusal aidiyet duygusu ekonomik hoşnutsuzluğu bastırır; bireyler yeniden dağıtım veya adalet taleplerinden ziyade kimlik temelli söylemlere yönelir (Solt, 2011, s. 821).

Hülasa, devletlerin sosyo-ekonomik farklılıkların yarattığı hoşnutsuzluğu bastırmak amacıyla ulusal kimliği öne çıkarması, sınıfsal ve gelir temelli ayrışmaların geri planda kalmasına ve özellikle düşük gelirli bireylerin milliyetçilik aracılığıyla sembolik bir statü kazanarak mevcut eşitsizlikleri daha az sorun olarak algılamasına yardımcı olur (Solt, 2011; Shayo, 2009). Ulusun bir *hayali cemaat* olarak kurgulanması (Anderson, 1995), ekonomik sömürü ve yapısal eşitsizliklerin görünürlüğünü azaltarak bireylerin kendi yoksunluklarını uluslararası rekabette güç ve başarı arayışıyla telafi etmelerine ve bu nedenle yeniden dağıtım taleplerinden uzaklaşmalarına zemin hazırlar.

Pierre Bourdieu (1984), bu tür ideolojik süreçlerin yalnızca söylem düzeyinde değil, kültürel sermaye ve habitus biçimlerinde de yeniden üretildiğini vurgular. Bourdieu’ye göre bireylerin sınıf koşulları ve bu koşulların yarattığı toplumsal şartlanmalar, eylemlerin ve algıların sistematik bir ilkesi olan *habitusu* oluşturur (Bourdieu, 1984, s. 31). Bu bağlamda kültür (Bourdieu, 1984, ss. 6-7) ve dolayısıyla ulusal kimlik gibi büyük sembolik sistemler, toplumsal farklılıkları meşrulaştırma işlevi görür. Bu bağlamda milliyetçilik, ekonomik değil, sembolik bir yeniden dağıtım aracıdır. Statü, aidiyet ve meşruiyet duygularını ekonomik eşitsizlikler karşısında dengeleyerek toplumsal bütünlük duygusu yaratır.

Ancak, eşitsizliklerin belirli bir eşiği aştığı durumlarda milliyetçilik bu işlevini kaybedebilir. Rou-Lan Chen (2020), Çin örneğinde gelir uçurumunun (bu çalışmada *pik noktası* olarak ifade edilen) belirli bir eşiği aştığında milliyetçi duyguların zayıfladığını göstermiştir. Ekonomik hoşnutsuzluk derinleştikçe, bireylerin kimlik temelli aidiyetleri yerini doğrudan ekonomik adalet taleplerine bırakır. Bu noktada milliyetçilik artık telafi edici bir ideoloji olmaktan çıkar. Dolayısıyla, milliyetçiliğin eşitsizlik karşısındaki işlevi her zaman doğrusal olmayıp; belirli bir sosyo-ekonomik eşiğe kadar dayanışmayı güçlendirirken, sonrasında yabancılaşmayı artırabilmektedir. Bu bağlamda bu çalışma, milliyetçiliğin eşitsizlik karşısındaki işlevini Türkiye örneğinde incelemektedir.

TGSS 2024 verileri bu teorik çerçevenin güncel bir ampirik yansımasını

sunmaktadır. Katılımcıların %81'inin Türkiye'ye yüksek aidiyet hissettiğini, %78'inin "Türk milliyetçisi" kimliğiyle özdeşleştiğini belirtmesi; buna karşın %83'ünün ekonominin kötüye gittiğini ifade etmesi (Nişancı ve Kılavuz, 2025) milliyetçiliğin eşitsizlik karşısında bastırıcı bir rol üstlendiğini göstermektedir. Bu veriler, Solt'un (2011) yönlendirici milliyetçilik modelinin Türkiye bağlamında da geçerli olabileceğine işaret etmektedir. Ancak aynı zamanda, ekonomik eşitsizliklerin belirli bir pik noktasına ulaştığında bu mekanizmanın çözülme potansiyeli de gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Türkiye örneği, eşitsizlik ve milliyetçilik arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığını, tersine çift yönlü bir dinamik içerdiğini ortaya koymaktadır. Eşitsizlik artarken milliyetçilik dayanışma söylemiyle güçlenebilirken; eşitsizlik belirli bir sınırı aştığında, milliyetçilik meşruiyet krizi yaşayabilir ve yerini sosyo-ekonomik adalet taleplerine bırakabilir.

Türkiye'de Sosyo-ekonomik Eşitsizliklerin Tarihsel Seyri

Modern dünyada sosyoekonomik eşitsizliklerin tarihsel seyri siyasal, ekonomik ve kurumsal değişimlerle şekillenen dört temel dönem üzerinden anlaşılabilir. Sanayi Devrimi ile başlayan birinci evrede, üretim tekniklerindeki değişim sermayeyi belirleyici bir güç haline getirmiş, ücretli emeğin payı marjinal kalırken toplumsal kesimler arasındaki eşitsizlikler hızla artmıştır. Savaşlar ve ekonomik krizlerle karakterize olan ikinci dönemde (1914-1945) ise dünya savaşların yol açtığı yıkım ve ekonomik buhranlar toplam zenginliği azaltmış; insanları bir anlamda tabanda eşitlemiştir. Refah devletinin altın çağı olarak ifade edilebilecek olan üçüncü dönemde (1945-1970'ler) ise Keynesyen politikalar ve Fordist üretim modeli çerçevesinde devletlerin sosyoekonomik inşa faaliyetleri ön plana çıkmıştır. Sosyal transferler, artan oranlı gelir vergisi ve toplu pazarlıklar sayesinde refah tabana yayılmış; eşitsizlikler tarihsel olarak düşük seviyelere gerilemiştir. *Eşitsizlik Dönemeci* (Inequality Turn) (Atkinson, 2015, s. 3) olarak ifade edilen ve neoliberalleşme ile karakterize edilen dördüncü dönemde (1980 Sonrası) ise devletin refah dağıtma rolünün azalması ve küreselleşme ile birlikte eşitsizlikler yeniden ve keskin bir şekilde yükselişe geçmiştir. Bu dönemde sermaye emeğe karşı güç kazanmış; özellikle en üstteki %1'lik kesimin serveti devasa boyutlara ulaşırken orta sınıflar konum kaybı yaşamaya başlamıştır (Sunar ve Güvendi, 2020, ss. 4-5).

Modern Türkiye'deki eşitsizliklerin genel seyri de dünyadaki bu seyirden bağımsız olmamakla birlikte, kendi tarihsel deneyimlerine

bağlı olarak özgün bir yöne de sahiptir. Cumhuriyet Türkiye’sindeki eşitsizliklerin kökenini, Sanayi Devriminin dolaylı ve geç bir sonucu olan Osmanlı İmparatorluğu’nun 19. yüzyıldaki iktisadî dönüşümlerinden ayırmak mümkün değildir. Tanzimat reformları ve sonrasında uygulanan politikalar, devletin gelir kaynaklarını çeşitlendirmeye çalışırken aynı zamanda iç piyasada büyük sermaye yoğunlaşması ve özellikle azınlıklardan veya Avrupalı tüccarların oluşan ayrıcalıklı ticaret burjuvazisinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Pamuk, 2014, ss. 91, 97-98; Buğra ve Savaşkan, 2015, ss. 58-59). Bu tarihsel zemin, milliyetçilik ve eşitsizlik ilişkisinin de erken biçimlenişine işaret etmektedir. Osmanlı’nın son dönemlerinde ekonomik gücün gayrimüslim burjuvazide yoğunlaşması, milliyetçi düşüncenin aynı zamanda bir ekonomik bağımsızlık ideali olarak gelişmesine yol açmıştır (Keyder, 2014, ss. 80-81; Pamuk, 2014, s. 144). Bu nedenle milliyetçilik, yalnızca bir aidiyet meselesi değil, sermaye birikimi ve ulusal ekonomi fikri etrafında şekillenen bir yeniden dağıtım ve egemenlik sorunsalı olarak da okunabilir (Buğra ve Savaşkan, 2015, s. 59). Dolayısıyla Osmanlı son dönemindeki siyasal ve ekonomik modernleşme hareketleriyle birlikte eşitsizlik ekonomik egemenlik, mülkiyet ve toplumsal aidiyet meseleleriyle iç içe geçmiş sosyo-politik bir konu haline gelmiştir.

Dünyada savaşlar ve ekonomik krizlerle karakterize olan ikinci döneme tekabül eden Erken Cumhuriyet döneminde (1923-1950) ise devletçi politikalar ve ithal ikameci sanayileşme girişimleri öne çıkmış; fabrikaların kurulması, yeni iş imkânlarının oluşması ve tarımsal reform denemeleri eşlik etse de gelir adaletinin sağlanması büyük ölçüde ihmal edilmiştir (Yıldız, 2020, s. 603). Ekonomik gelişmenin sanayi kentlerinde ve devlet destekli girişimlerde toplanması, kırsal kesimde kalkınmanın kısıtlı kalmasıyla birleşince, kırsal-şehir ayrımı önemli bir sosyo-ekonomik eşitsizlik kaynağı oluşturmuştur. Dolayısıyla bu süreçte, devletçi kalkınma hamlesinin maliyetinin büyük ölçüde işçiler ve köylüler tarafından üstlenildiği; reel ücretlerin geçim sınırı düzeyinde kaldığı ve 1930’lu yıllarda şekillenen çalışma hukuku rejiminin grev ve sendikal hakları dışlayan bir çerçeve içinde olduğu bir ekonomik yapı ortaya çıkmıştır (Ahmad, 1993, ss. 96-97). Bu bağlamda Cumhuriyet’in kuruluşuyla birlikte devletçi kalkınma politikaları, ekonomik eşitsizliği modernleşmenin bedeli olarak meşrulaştırmış; milliyetçilik, sosyal adaletin değil kalkınmanın söylemi olmuştur. Haliyle bu dönemde ulusun kalkınması hedefi bireysel refahın önüne geçmiştir (Keyder, 2014, s. 265).

Üçüncü döneme tekabül eden 1950'li yıllarda tarımda makineleşme ve dünya konjonktüründeki iyileşme, kırsal kesimde görece gelir artışına neden olmuş, ancak bu gelişmeler yoğun iç göç ve gecekondulaşma süreçleriyle birlikte şehirlerde düşük nitelikli işgücünün büyümesine ve kent yoksulluğunun kronikleşmesine zemin hazırlamıştır (Keyder, 2014, ss. 161-162; Peker, 2004, ss. 474-475). Kalkınma planları ve uluslararası yardımlar ile tarımda kısmi iyileşmeler görülse de sanayileşme politikalarının kentlerde sermaye birikimini artırması eşitsizliğin mekânsal ve sınıfsal boyutlarını pekiştirmiştir (Keyder, 2014, ss. 246-248). 1960 ve 1970'lerde ithal ikameci model sürerken, 1964'ten itibaren işçi hakları ve sendikal hareketlilik kimi dönemlerde güçlenmiş ve hatta bu hareketliliğin bir sonucu olarak 1967'de Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) kurulması mümkün olmuş olsa da (Aydın ve Taşkın, 2020, ss. 167-168) bu sürecin gelir dağılımı adaletine kalıcı ve kapsayıcı bir yansıması olmamıştır.

Dünya konjonktürüne paralel olarak Türkiye'de de eşitsizliğin yapısal karakterindeki en belirgin kırılma, 24 Ocak Kararları (1980) ile başlayan ve 1980 Askerî Darbesi sonrasında kurumsallaşan neoliberal yeniden yapılanma sürecinde yaşanmıştır. İhracata dayalı büyüme stratejisi, dışa açılma ve özelleştirme politikaları benimsenmiş; devletin ekonomideki doğrudan payı azaltılmış; piyasa mekanizmaları güçlendirilmiştir (Buğra ve Savaşkan, 2015, ss. 18-19). Bu neoliberal dönüşüm, sermaye birikimini hızlandırırken iş güvencesi, sendikal haklar ve sosyal harcamalar alanında kısıtlamalar üreterek sosyo-ekonomik eşitsizlikleri belirgin biçimde artırmıştır (Sunar ve Güvendi, 2020, s. 4). Neoliberalleşmenin yarattığı bu kırılma, milliyetçiliğin de yeni bir işlevsellik kazanmasına elverişli bir toplumsal zemin yaratmıştır. 1980 sonrasında özel sektörün güçlenmesi, bölgesel kalkınma farklılıklarının artması ve sosyal devlet mekanizmalarının zayıflaması yeni bir ekonomik vatandaşlık anlayışı doğurmuş; bu süreçte milliyetçilik hem devlet söyleminde hem de toplumsal düzeyde yeniden yükselme eğiliminde olmuştur (Keyder, 2014, ss. 263-265).

Bu neoliberal dönüşümün en belirleyici siyasi figürü, 1983-1989 yılları arasında Başbakanlık, 1989-1993 yılları arasında ise Cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Turgut Özal'dır. Özal önderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP) hükümeti, 24 Ocak Kararlarının çerçevesini çizdiği ekonomi politikalarını kurumsallaştırarak Türkiye'nin küresel kapitalist sisteme entegrasyonunun önünü açmıştır. Döviz kurlarının serbest bırakılması, sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması, ithalat liberalizasyonu ve kamu iktisadi teşekküllerinin (KİT) tasfiyesi

bu sürecin temel sacayaklarını oluşturmuştur. Bu süreçte ihracata dayalı büyüme modeli, emek maliyetlerini baskı altında tutmayı zorunlu kılmış; sendikal haklar kısıtlanmış ve reel gelirler gerilemiştir (Öniş, 2004, ss. 116-117; Buğra ve Savaşkan, 2015, ss. 18-20). Sonuç itibarıyla Özal dönemi, sosyoekonomik eşitsizliklerin günümüzdeki görünümünün yakın tarihsel zeminini hazırlamıştır.

1990’lı yıllar siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın ve artan sosyoekonomik eşitsizliklerin hâkim olduğu bir süreç olmuştur. Bu dönem, mali disiplinsizlik ve finansal liberalleşmenin yarattığı kırılganlıklar nedeniyle sermayenin birikim süreçlerinin yoksulluk ve toplumsal gerilim aleyhine ilerlediği bir süreç yaratmıştır. 1994-2002 yılları arasında gelir eşitsizliğinde kısmi bir azalma görülse de genel eğilim yükselen eşitsizlik yönünde kalmıştır (Pamuk, 2014, s. 303).

2000’li yılların başlarında Türkiye, siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması, enflasyonun tek haneye inmesi ve yüksek büyüme oranlarının etkisiyle gelir eşitsizliği oranlarında başlangıçta olumlu bir görünüm sergilemiştir. Nitekim Gini katsayısı, 2002’de 0,44 iken 2007’de 0,40’a gerilemiştir. Bu iyileşme, 2001 krizinden sonra yüksek gelir gruplarındaki daralma sayesinde, en yüksek ve en düşük %20’lik gruplar arasında kalan orta kesimlerin gelirden aldığı payın artmasıyla gerçekleşmiştir. Ancak bu süreç, küresel ve ulusal krizlerin de etkisiyle, sermaye lehine kayarak gelir eşitsizliğinin derinleştiği ve etki alanını genişlettiği bir düzene yol açmıştır. Nitekim TÜİK gelir ve yaşam koşulları araştırmaları verilerine göre Gini katsayısının dönem boyunca 0.40 civarında seyretmesi, gelir eşitsizliğinin yapısal niteliğine işaret etmektedir. Bu dönemde yapısal uyum politikaları ve özelleştirme uygulamalarının, üst gelir gruplarının kazançlarını artırırken düşük gelirli grupların yaşam standartlarını yeterince iyileştirememesi dikkat çekicidir. Devletin neoliberal politikaları sürdürürken mutlak yoksulluğu azaltmayı hedeflemesi kapsamında yaptığı doğrudan refah aktarımının, gelir grupları arasında yeniden dağıtımı düzenleyici bir etkisi olmadığı görülmüştür (Sunar ve Güvendi, 2020, s. 29). Bu nedenle 2000’lerden itibaren eşitsizliğin temel görünümü; servetin üst gelir gruplarında yoğunlaşması, mutlak yoksulluğun yönetilmesi ve orta sınıf ile emeğin konum kaybı ile karakterize olmuştur. Ayrıca servet dağılımındaki kutuplaşmanın yükselişi, gelir dağılımındaki ayrışmayı daha da keskinleştirmiştir (Sunar ve Güvendi, 2020, ss. 22-31).

2010 sonrası dönemde ise eşitsizlik dinamikleri daha görünür ve daha

sert bir nitelik kazanmıştır. 2010'lu yıllardan günümüze Türkiye'de gelir dağılımının belirgin biçimde bozulması ve Gini katsayısının 2014'teki 0,39 düzeyinden 2023'te 0,43'e yükselmesi, eşitsizliğin yüksek bir seviyeye ulaştığına işaret etmektedir. Sermaye ve rant gelirlerindeki artışa karşılık emek gelirlerinin reel olarak gerilemesi nedeniyle alt ve orta gelir gruplarının görece daha fazla olumsuz etkilendiği görülmekte, bu durum ise eşitsizliğin sınıfsal ayrışma dinamiğini pekiştirmektedir (Sunar ve Güvendi, 2020, ss. 27-30).

Bu tablo, eşitsizlik ile milliyetçilik arasındaki ilişkinin güncel bağlamda yeniden ele alınmasının gerekliliğine de işaret etmektedir. TGSS 2024 verileri, katılımcıların önemli bir kesiminin ekonomik koşullarının kötüleştiği kanaatinde olduğunu; geçim sıkıntısının yaygınlaştığını düşündüğünü; gelir adaletsizliği ile sosyal refah mekanizmalarının yetersizliğinin en temel şikâyet alanları arasında yer aldığını ortaya koymaktadır (Nişancı ve Kılavuz, 2025). Bu bağlamda eşitsizliklerin derinleştiği bir toplumsal zeminde milliyetçi söylemin toplumsal işlevinin daha kritik bir nitelik kazanması, eşitsizlikler ile milliyetçi tutumlar arasındaki nedensel ve algısal ilişkilerin sorgulanmasını da gerekli kılmaktadır. Tarihsel olarak Türkiye örneği eşitsizliğin yalnızca ekonomik büyüme performansına indirgenemeyeceğine; kalkınma stratejileri, sosyal politika tercihleri, emek-sermaye ilişkileri ve kimlik siyaseti arasındaki karşılıklı etkileşimler yoluyla yeniden üretildiğine işaret etmektedir. Bu nedenle yakın dönem bulgularının uzun dönemli yapısal dinamiklerle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Yöntem

Bu çalışma, Türkiye'de sosyo-ekonomik koşullar ile milliyetçi tutum arasındaki ilişkisel örüntüleri ve eşitsizlik algısının milliyetçi yönelimi yordama gücünü analiz etmeyi hedeflemektedir. Araştırma, ilişkisel tarama deseniyle tasarlanmış ve ikincil veri analizi yöntemi benimsenmiştir. Çalışmada ikincil veri kaynağı olarak *Türkiye Genel Sosyal Saha Araştırması* (TGSS 2024) verileri kullanılmıştır. İkincil verilerin kullanılması; ulusal temsil gücü yüksek, büyük ölçekli örneklemelerle çalışmayı ve çok sayıda değişkeni eşzamanlı incelemeyi mümkün kılar (Smith, 2008, ss. 6-7). Veriler nicel analiz yöntemiyle değerlendirilmiş; betimsel istatistikler, korelasyon analizleri ve hiyerarşik çoklu regresyon modelleri kullanılmıştır. Araştırma deseni nedensellik iddiasında bulunmaksızın, sosyo-ekonomik değişkenler ile milliyetçi tutum arasındaki ilişkisel yapıları ortaya koymayı hedeflemektedir.

2024 yılında yürütülen TGSS, Türkiye toplumunun sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal yapısını temsili bir örneklem üzerinden analiz etmeyi amaçlayan kapsamlı bir saha araştırmasıdır. 7 Mayıs – 2 Haziran 2024 tarihleri arasında 26 ilde 2.615 katılımcı ile yüz yüze görüşmeler yoluyla gerçekleştirilmiş; veriler olasılıklı çok aşamalı tabakalı küme örnekleme yöntemiyle toplanmıştır. Örneklem; cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve bölgesel dağılım açısından TÜİK verilerine paralel biçimde seçilmiştir. Böylece araştırma sonuçlarının ulusal düzeyde genellenebilirliği sağlanmıştır (Nişancı ve Kılavuz, 2025, ss. 12-20).

Bu araştırmanın önemi birkaç açıdan değerlendirilebilir. Öncelikle, küresel ölçekte ekonomik eşitsizlik ile milliyetçi ve popülist hareketlerin eşzamanlı yükselişi sosyal bilimlerde güncel ve tartışmalı bir alan oluşturmaktadır (Inglehart ve Norris, 2019; Guriev ve Papaioannou, 2022; Gidron ve Hall, 2017). Bu küresel eğilimin Türkiye bağlamında ne ölçüde geçerli olduğu ise ampirik düzeyde ve güncel olarak yeterince araştırılmamıştır. Nitekim milliyetçilik-eşitsizlik ilişkisine dair mevcut çalışmalar büyük ölçüde Batı deneyimlerine odaklanmakta; Türkiye gibi hem güçlü bir milliyetçi geleneğe hem de sosyo-ekonomik eşitsizliklere sahip ülkelerdeki dinamikler görece ihmal edilmektedir. Bunun yanı sıra, TGSS 2024 gibi ulusal temsil gücü yüksek ve güncel bir veri seti hem ekonomik algı hem de kimlik aidiyeti üzerine ayrıntılı ölçümler içermesi bakımından bu ilişkiyi ampirik olarak sınamak için imkân sunmaktadır.

TGSS verilerinin analizine yönelik yöntemsel çerçeve, sosyo-ekonomik eşitsizlikler ile milliyetçi tutum arasındaki ilişkiyi ampirik olarak incelemek ve *pik noktası* olarak adlandırılan potansiyel eşiğin geçerliliğini test etmek amacıyla oluşturulmuştur. Bağımlı değişken olan milliyetçi tutum için bireylerin “Türk Milliyetçisi” kimliğine duyduğu yakınlık derecesi (ort. 7,78), temel bağımsız değişkenler olan sosyo-ekonomik eşitsizlik ve karamsarlık için ise katılımcıların hane geçimini sağlama zorluğu algısı (toplumun %55’i geçim zorluğu yaşamakta) ve ülkenin ekonomik durumunun son 12 ayda kötüye gittiği algısı (%83) kullanılmıştır. Ayrıca, derinleşen ekonomik karamsarlığın milliyetçi söylemin aşınmasına dair işaretler sunması bağlamında, katılımcıların yurt dışında yaşamak isteme isteği (%49) ve siyasi partilere (%8) ve siyasetçilere (%6) duyulan güven gibi değişkenler de analizlere dahil edilmiştir. Analizde, değişkenler arasındaki ilişkinin eğrisel (curvilinear) bir nitelik taşıyıp taşımadığını belirlemek için polinomiyal regresyon analizi yöntemi benimsenmiştir (Aiken ve West, 1991). Bu doğrultuda, Chen’in (2020) bulgularıyla tutarlı bir ‘pik

noktası' arayışıyla, modele merkezileştirilmiş gelir değişkeninin karesi (Gelir²) eklenmiştir.

Bu araştırmanın hipotezleri, söz konusu analiz çerçevesine dayanmaktadır. İlk olarak, bireylerin ekonomik durum algısı olumsuzlaştıkça milliyetçi kimlik düzeyinin artacağı varsayılmıştır (H1). Bu hipotez, hem Solt'un (2011) yönlendirici milliyetçilik modeline hem de Shayo'nun (2009) statü ikamesi kuramına dayanmaktadır. İkinci olarak, düşük gelirli bireylerin ekonomik statü eksikliğini ulusal aidiyet yoluyla telafi ettikleri öne sürülmüştür (H2). Üçüncü hipotez, doğrusal olmayan (non-linear) bu ilişkiyi test etmek amacıyla, regresyon modeline gelir değişkeninin karesel terimi (Gelir²) dahil edilmiştir. Analizde, karesel terimin katsayısının negatif ve anlamlı çıkması, ilişkinin ters-U şeklinde olduğunu ve belirli bir 'doygunluk/pik noktasından' sonra milliyetçiliğin düşüş eğilimine girdiğini gösterecektir (H3). Dördüncü hipotez, ekonomik güvencesizlik yaşayan bireylerin dış gruplara karşı daha fazla sosyal mesafe sergilediklerini, bunun da dışlayıcı milliyetçiliği güçlendirdiğini savunmaktadır (H4). Son olarak, eğitim düzeyinin ekonomik memnuniyetsizlik ile milliyetçi tutum arasındaki ilişkide düzenleyici (moderatör) bir rol oynadığı varsayılmıştır (H5). Bu etkiyi ölçmek için analizlere "Eğitim Düzeyi x Ekonomik Memnuniyetsizlik" etkileşim terimi (interaction term) eklenmiştir.

Öte yandan, araştırmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Öncelikle, TGSS verileri kesitsel nitelikte olduğundan, ekonomik koşulların milliyetçiliği mi yoksa milliyetçiliğin ekonomik algıyı mı etkilediğini veriler üzerinden belirlemek mümkün görünmemektedir. Nitekim nedensellik yönü, yalnızca boylamsal veya deneysel araştırmalarla kesin biçimde saptanabilir. Ayrıca, milliyetçilik yüksek prestijli bir kimlik olduğu için sosyal arzu edilebilirlik yanlılığı bazı katılımcıların kendi görüşlerini olduğundan daha yoğun ifade etmesine yol açabilir. Bu durum özellikle yüz yüze yapılan anketlerde yaygın karşılaşılan bir olgudur. Bununla birlikte, TGSS 2024 araştırmasının örneklem dengesi, soru formu ve veri toplama teknikleri uluslararası standartlara (örneğin European Social Survey, ISSP) uygun olduğu için bulgular güvenilir kabul edilebilir düzeydedir.

Verilerin analizi üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, örneklemin demografik ve betimsel özellikleri incelenmiştir. İkinci aşamada, değişkenler arasındaki ikili ilişkileri görmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Son aşamada ise, demografik değişkenlerin (yaş, cinsiyet,

eğitim) kontrol altında tutulduğu, hiyerarşik çoklu regresyon analizi uygulanarak sosyo-ekonomik değişkenlerin ve karesel terimlerin milliyetçi tutum üzerindeki yordayıcı etkisi test edilmiştir.

Bulgular ve Analiz

TGSS 2024 verileri, Türkiye’de ekonomik eşitsizliklerin yaygın olduğu bir toplumsal yapıda milliyetçi kimliklerin yüksek düzeyde benimsendiğine işaret etmektedir. Öte yandan, araştırma sonuçlarına göre katılımcıların yarısından fazlası (%55) hanelerinin geçimini sağlamayı *çok zor* ya da *zor* bulmaktadır. Geçimlerini *kolay* ya da *çok kolay* sağlayabildiğini belirtenlerin toplam oranı yalnızca %15’tir. Dahası, bireylerin kendi gelir durumlarına dair algıları incelendiğinde, büyük bir kısmının hane gelirini Türkiye ortalamasının altında hissettiği görülmektedir. Nitekim hane gelirini ortalamanın üzerinde görenlerin oranı %16 ile sınırlı kalırken, geri kalan büyük çoğunluk gelir düzeyini diğer ailelere kıyasla dezavantajlı ya da ortalama bir konumda değerlendirmektedir (Nişancı ve Kılavuz, 2025, s. 66-67). Bu bulgu, geniş bir kesimin kendisini ekonomik baskı altında hissettiğine ve ekonomik refahın eşit dağılmadığına işaret etmektedir. Aynı zamanda gelir dağılımı verileri, toplumun büyük bölümünün düşük ve orta gelir aralıklarında yoğunlaştığını, yüksek gelir gruplarının çok küçük bir azınlığı oluşturduğunu göstermektedir.

Grafik 1.

Hanehalkı Geliri

Kaynak: analiz.tgss.org.tr

Buna karşın, toplumsal aidiyet düzeyleri dikkat çekici biçimde

yüksektir. Katılımcıların %81'i kendilerini Türkiye'ye duygusal olarak *ait* veya *tamamen ait* hissetmekte; yalnızca %8'i ait olmadığını belirtmektedir (Nişancı ve Kılavuz, 2025, s. 170). Bu sonuç, ekonomik memnuniyetsizliğe rağmen ulusal bağlılığın güçlü olduğunu göstermekte ve yukarıdaki teorik çerçeveden hareketle milliyetçiliğin bir telafi mekanizması olarak işlediğini düşündürmektedir. Kimlik aidiyeti verileri de bu tabloyu destekler niteliktedir. TGSS'nin toplumsal kimliklerle ilgili bölümünde, dini ve milliyetçi kimliklerin toplumsal aidiyet hiyerarşisinde en üst sırada yer aldığı; buna karşın ateist, LGBT+, Alevi gibi ideolojik veya azınlık kimliklerinin en düşük yakınlık ortalamalarına sahip olduğu görülmektedir (Nişancı ve Kılavuz, 2025, ss. 130-131). Bu durum, ekonomik eşitsizliklerin sosyal dayanışmayı zayıflatmasına rağmen, ulusal kimlik üzerinden sembolik bir birlik hissi oluşturduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, uyuşturucu bağımlıları (%90), alkol bağımlıları (%80) ve eşcinseller (%68) gibi gruplara yönelik komşuluk rahatsızlığının çok yüksek seviyelerde olması, toplumun makbul görmediği kesimlere yönelik sosyal dışlamayı da belirgin bir şekilde işlettiğini ve kimliksel sınırların bu yolla daha da katılaştığını kanıtlamaktadır. Nitekim Afganlara (%57) ve Suriyelilere (%54) yönelik düşük toplumsal kabul de benzer bir dışlayıcı toplumsal eğilimin etnik köken açısından da geçerli olduğunu, öteki olarak konumlandırılan bu kesimlere yönelik mesafenin hem kültürel hem de siyasal ve sosyoekonomik gerilimler üzerinden de yeniden üretildiğini göstermektedir (Nişancı ve Kılavuz, 2025, s. 16).

Grafik 2.

Türkiye'ye Aidiyet Duygusu

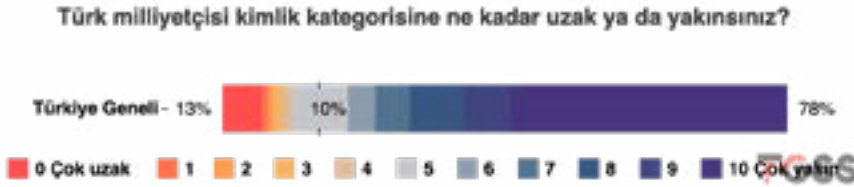

Kaynak: analiz.tgss.org.tr

Katılımcıların kendilerini yakın hissettikleri kimlik kategorilerinde *Türk Milliyetçisi* kimliği 7,78 ortalama ile, *Atatürkçü* kimliği ise 7,21 ortalama ile yüksek düzeyde aidiyet hissi yaratmaktadır. Bu iki ulusal kimlik göstergesi, katılımcıların 7,93 ortalama ile en yakın diğer tüm kimliklerden daha yakın hissedilen *Müslüman* kimliğiyle birlikte toplumun kimlik algısının temel direklerini oluşturmaktadır (Nişancı ve Kılavuz, 2025, s. 130). Bu güçlü ulusal kimlik algısı, özellikle ekonomik sıkıntının yarattığı toplumsal hoşnutsuzluğu dışsallaştırmaya yarayan mekanizmalarla birleşmektedir. Bu dışsallaştırma, Solt’un (2011) yönlendirici milliyetçilik olarak bilinen kuramıyla desteklenen bir eğilimi göstermektedir.

Grafik 3.

Türk Milliyetçisi Kimliğine Yakınlık

Kaynak: analiz.tgss.org.tr

Milliyetçi tutum, artan eşitsizlikten kaynaklanan hoşnutsuzluğu ulusal kimlik dışındaki *ötekilere* yönlendirme işlevi de görmektedir. Bu durum, göçmenlere yönelik tutumlarda açıkça görülmektedir. Katılımcıların %86’sı Suriyeli mültecilerin ülkelerine geri gönderilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bunun yanı sıra sadece %7’lik çok küçük bir kesim Suriyelilerin Türkiye’ye yerleşmelerine destek vermektedir. Ayrıca, katılımcıların %82’si Suriyeli mültecilere Türkiye’de hak ettiklerinden daha iyi davranıldığı fikrine katılmaktadır. Bu algının oluşmasında ve derinleşmesinde, toplumun göçmen sayısını gerçekte olduğundan çok daha abartılı tahmin etmesinin de payı büyüktür. Zira araştırmaya göre katılımcılar, her 100 kişiden medyan %16’sının, ortalama ise %24’ünün göçmen olduğunu (resmi verilerin katbekat üstünde) varsaymaktadır. Bununla birlikte katılımcıların yaklaşık yarısı (%48), göçmenlerin ekonomi üzerinde olumsuz bir etkisi olduğuna derinden inanmaktadır (Nişancı ve Kılavuz, 2025, ss. 155, 159-161). Bu yüksek oranlar, ekonomik sıkıntıların göçmen karşıtlığı söylemleriyle şekillenebildiğini ve toplumsal tepkinin dışlayıcı

milliyetçi bir çerçevede yoğunlaştığını göstermektedir.

Öte yandan bulgular, pik noktası hipotezini doğrulayan önemli sınırlayıcı emarelere de işaret etmektedir. Bu yaklaşımın, eşitsizliklerin toplum tarafından aşırı görünür hale geldiği durumlarda milliyetçiliğin teselli edici gücünün zayıflamasına işaret ettiği hatırlandığında, özellikle genç ve eğitilmiş kesimlerdeki davranış ve algılarında doğrulandığı ileri sürülebilir. Bu bağlamda katılımcıların neredeyse yarısı (%49), fırsat bulduğunda yurtdışında yaşamak istediğini ifade etmiştir. Bu eğilimin temelinde, bireylerin kendi hanelerinin mevcut mali durumuna ilişkin yaşadığı karamsarlık ve çöküş hissinin yattığı söylenebilir. Zira geçtiğimiz 12 ay içinde hanesinin mali durumunun “çok daha kötü” veya “biraz daha kötü” hale geldiğini açıkça belirtenlerin oranı %51’i bulmaktadır (Nişancı ve Kılavuz, 2025, s. 67). Bunun tersine, yurtdışında yaşamayı hiç istemeyenlerin oranının %42 ile daha düşük kaldığı da hesaba katıldığında (Nişancı ve Kılavuz, 2025, s. 171), bu oran, ağır ekonomik bunalım içerisindeki bireylerin milliyetçi söylemin sunduğu manevi tatmin yerine somut ekonomik iyileşme sağlama umuduyla başka çözüm yollarına yöneldiğine ya da yönelebileceğine işaret etmektedir. Bu yöneliş, milliyetçilikten uzaklaşma veya işlevsizleşme teziyle tutarlıdır.

Grafik 4.

Yurtdışında Yaşama İsteği (Türkiye Geneli)

Kaynak: analiz.tgss.org.tr

Ayrıca, eğitim seviyesi yüksek ve genç kuşaklar arasında yurtdışında yaşamaya sıcak bakma eğiliminin yüksek olması (Nişancı ve Kılavuz, 2025, s. 171), genç ve eğitilmiş bireylerin ekonomik sıkıntılar karşısında milliyetçi söylemi mutlak bir referans olarak benimsemekten ziyade, koşullara bağlı olarak bu söylemi esnetebildiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, genel olarak milliyetçi kimlik göstergeleri yüksek olsa

bile, devlete ve siyasî partilere güvensizlik de dile getirilmektedirler. Kurumsal güven verileri karşılaştırmalı olarak analiz edildiğinde bu kırılma çok daha nettir. Siyasetçilerin (%6) ve siyasi partilerin (%8) toplumda en az güven duyulan grupların başında gelmesi devlete yönelik algıyı sarsarken, üniversiteler ve akademisyenler gibi bilimsel ve eğitimsel kurumlara duyulan güven (%57-67 aralığında) hâlâ güçlü konumunu sürdürmektedir. Dini liderlere duyulan güvenin (%20) düşük bir seviyede kalması ise, ekonomik hoşnutsuzluğun geleneksel veya manevi otoriteler eliyle dahi kolaylıkla yatıştırılmadığını kanıtlamaktadır (Nişancı ve Kılavuz, 2025, ss. 169-170).

Grafik 5.

Yurtdışında Yaşama İsteği (Eğitim Durumuna Göre)

Kaynak: analiz.tgss.org.tr

Katılımcıların %83’ü son 12 ayda ekonominin kötüye gittiğini düşünmekte, %61’i ise gelecek 12 ayda durumun daha da kötüleşmesini beklemektedir. Bu mevcut durumun ve beklentinin, devletin ekonomi politikalarıyla doğrudan ilgili olduğu düşünüldüğünde, devletin ekonomik sorunları ve sosyo-ekonomik eşitsizlikleri çözeceğine dair inancın da düşük olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, Türkiye’nin geleceği için en büyük tehditlerin ne olduğu sorulduğunda, katılımcıların değerlendirmelerinde ‘hayat pahalılığı’ (10 üzerinden 9,19) ve ‘enflasyon’ (9,16) listenin liderleri olarak doğrudan ekonomik varoluş sorunlarını işaret etmektedir (Nişancı ve Kılavuz, 2025, s.

128). Gelecek 12 ayda ekonomik durumun iyileşeceğini düşünenlerin oranı ise %22 civarındadır (Nişancı ve Kılavuz, 2025, s. 118). Siyasi partilere (%8) ve siyasetçilere (%6) duyulan güven oranı da son derece düşüktür (Nişancı ve Kılavuz, 2025, s. 169). Bu durum, milliyetçilik ile devletin uygulama pratiği arasında bir kopuşu ima eder. Bireyler, ulusa bağlılığını sürdürse de onun ekonomik politikalarına veya siyasal mekanizmalarına güven duymamaktadır. Bu da milliyetçiliğin toplumsal memnuniyetsizliği kapsama sınırlarının daraldığına işaret etmektedir.

Tüm bu bulgular, milliyetçiliğin yüksek olduğuna; ancak eşitsizliğin de milliyetçi kimliği aşındırmaya başladığına işaret etmektedir. Regresyon analizinde milliyetçilik düzeyi bağımlı değişken; gelir düzeyi, geçim zorluğu ve ekonomik beklenti bağımsız değişken olarak incelendiğinde gelir ile milliyetçilik arasında negatif yönlü, ekonomik memnuniyetsizlik ile milliyetçilik arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler gözlemlenmektedir ($\beta \sim -0.28$; $r \sim -0.32$). Bu, ekonomik sıkıntı arttıkça milliyetçi kimliğin güçlendiğini, fakat gelir eşitsizliği uçurumu büyüdükçe özellikle gençler ve eğitim seviyesi yüksek olanlar arasında milliyetçiliğin işlevselliğini kaybetme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Son tahlilde toplum, ekonomik zorluklara rağmen güçlü bir ulusal aidiyet duygusunu sürdürmekte; ancak bu aidiyet, özellikle genç ve eğitilmiş kesimlerde geleceğe ilişkin ekonomik güvencesizlik algısının artmasıyla birlikte giderek daha koşullu, kırılgan ya da tartışmaya açık bir nitelik kazanmaktadır.

Tartışma

Türkiye’de milliyetçilik ile sosyo-ekonomik eşitsizlik arasındaki ilişki, tarihsel süreklilik ve yapısal dönüşüm unsurlarını bir arada barındıran karmaşık bir dinamiğe sahiptir. TGSS 2024 verileri bu ilişkinin güncel izdüşümünü açık biçimde ortaya koymakta; hem ulusal kimlik duygusunun hem de ekonomik memnuniyetsizliğin toplumun geneline yayıldığını göstermektedir. Çalışmanın bulguları, milliyetçiliğin eşitsizliği maskeleyen işlevi hipotezinin Türkiye bağlamında da geçerli olduğunu; ancak bu işlevin belirli bir eşiğe kadar etkin, sonrasında ise çözülmeye yatkın olduğunu ortaya koymaktadır. Milliyetçilik ve ekonomik eşitsizlik arasındaki ilişkinin bu iki yönlü niteliği, kuramsal olarak hem *işlevselci* (Gellner, 1983) hem de *eleştirel* (Bourdieu, 1984; Wimmer, 2018) perspektiflerle okunabilir. İşlevselci açıdan, ekonomik belirsizlik dönemlerinde milliyetçi kimliğin

toplumsal dayanışmayı güçlendirici bir unsur olduğu ileri sürülebilir. Bu yaklaşım, ulusal aidiyetin toplumsal bütünlüğü sağlayan bir harç olarak işlev gördüğüne işaret eder. Ancak eleştirel yaklaşımlar, bu bütünleşmenin aslında eşitsizlikleri yeniden ürettiğini; ulusal kimlik söyleminin sınıfsal farklılıkları görünmez kıldığını vurgular. TGSS verileri bu iki yaklaşımın bir tür gerilim içinde birlikte var olduğunu göstermektedir. Nitekim toplum ekonomik olarak bölünmüş olsa da ortak kimlik duygusu güçlü biçimde sürmektedir.

Eleştirel perspektiften, Bourdieu’nun (1984) sembolik şiddet (symbolic violence) kavramı bu noktada aydınlatıcıdır: Milliyetçi söylem, ekonomik eşitsizlikleri doğallaştırarak sınıfsal farklılıkları bireylerin kendi kaderlerinin bir sonucu olarak algılamalarını sağlar. Bu süreç, açık bir baskı mekanizması değil, ezilenin de içselleştirdiği ve onayladığı bir *yanlış tanıma* (misrecognition) pratiği olduğundan ideolojik olarak çok daha etkilidir. Dolayısıyla milliyetçilik hem ekonomik eşitsizliği gizler hem de onu meşrulaştıran *habitusun* yeniden üretilmesine de aracılık eder. Wimmer’in (2018) *sınır çizme* (boundary-making) yaklaşımı da bu tabloya eklemlenebilir: Milliyetçilik, hangi bireylerin kaynaklara, fırsatlara ve saygınlığa erişeceğini tanımlayan bir tahakküm mekanizmasıdır. TGSS verilerinde gözlemlenen yüksek mülteci karşıtlığı oranları, ekonomik hoşnutsuzluğun iç gruba yönelik çözüm arayışları yerine dış grupları hedef alan dışlayıcı pratiklere yönlendirildiğini göstermektedir. Bu durum, yapısal eşitsizliklerin sınıfsal bağlamından koparılarak farklı bir anlamlandırma düzleminde yeniden kurgulandığına işaret eder. Bu perspektiften bir değerlendirme, milliyetçiliğin bireyler için bir telafi mekanizması olmanın yanı sıra ekonomik eşitsizlikleri yeniden üreten yapısal bir ideolojik işlev üstlendiğini de ortaya koymaktadır.

Sosyo-ekonomik eşitsizliğin ve milliyetçi aidiyetin birlikte belirgin biçimde yüksek olması, Shayo’nun (2009) statü ikamesi teorisiyle de uyum içindedir. Nitekim Shayo, bireylerin ekonomik statü yoksunluğunu sembolik bir statü olan ulusal aidiyetle dengelediklerini öne sürer. Türkiye’deki tablo bu mekanizmanın işlediğini göstermektedir. Bireyler kendisini ekonomik olarak daha dezavantajlı hissettiğinde, ulusal kimliğe daha sıkı sarılmakta; böylece psikolojik ve sembolik bir denge kurmaktadır.

Bu bağlamda ulusal aidiyet veya milliyetçi tutum, yalnızca bir kimlik değil, aynı zamanda bir statü işlevi görmektedir. Ekonomik güvencesizlik bireyi kamusal alanda görünmez kıldığında, milliyetçilik

ona bir görünürlük zemini sunmaktadır. Bireyler, ulusun bir parçası olarak kendisini güçlü, anlamlı ve değerli hissetmektedir. Bu durum, özellikle ekonomik eşitsizliklerin hızlı biçimde arttığı toplumlarda milliyetçiliğin neden yeniden yükselişe geçtiğini de açıklamaya yardımcı olur. Benzer şekilde Batı Avrupa’da milliyetçi ve popülist söylemlerin küreselleşmenin yol açtığı ekonomik ve sosyal güvensizlik dönemlerinde destek bulduğu ve bu desteğin siyasi olarak çoğunlukla kültürel kimlik ve göçmen karşıtlığı üzerinden ifade edildiği; yine bu gibi ekonomik koşullarda siyasal katılımın düşüşe geçtiği bilinmektedir (Kriesi vd., 2012, ss. 251-253; Guiso vd., 2024). Buna paralel olarak TGSS verileri de Türkiye’de 2018 sonrası ekonomik dalgalanmalar, işsizlik oranlarındaki artış ve enflasyonun yükselmesi gibi etkenlerin, milliyetçiliğin hem siyasal söylemlerde hem de gündelik aidiyet pratiklerinde güçlenmesine katkıda bulunduğuna işaret etmektedir.

Bulgular aynı zamanda Solt’un (2011) teorisini de desteklemektedir. Solt’a göre devletler, ekonomik eşitsizliklerin yarattığı hoşnutsuzluğu yönlendirmek üzere milliyetçi söylemi bilinçli biçimde öne çıkarabilmektedir. Türkiye’de son yıllarda artan yerli-milli vurgusu, dış güçler söylemi veya ekonomik savaş retoriği, -gerçeklik payı bir tarafa- bu yönlendirme biçimlerinin örnekleri olarak zikredilebilir. Milliyetçi söylemin bu tür politik kullanımları, ekonomik rahatsızlıkları doğrudan sistemsel nedenlerle değil, dışsal faktörlerle ilişkilendirerek meşrulaştırma işlevi görmektedir. TGSS verilerinde, genel olarak ekonomik memnuniyetsizlik ile birlikte mülteciler gibi dış gruplara karşı daha mesafeli olunduğu da görülmektedir. Bu durum, ekonomik sorunların iç düşman veya dış tehdit söylemleriyle ikame edildiğine işaret etmektedir.

Ancak milliyetçiliğin bu ideolojik işlevi her zaman geçerli değildir. Chen’in (2020) Çin üzerine yaptığı çalışmada gösterildiği gibi eşitsizlik belirli bir eşiği aştığında, milliyetçi söylem artık bireylerin tatminini sağlayamaz hale gelir. Bu hipotez, TGSS verilerinde özellikle genç nüfus üzerinden doğrulanabilir. 18–34 yaş grubunda, ekonomik sıkıntıların en yoğun yaşandığı kesimde, yüksek aidiyet ile artan yurtdışına gitme isteği bir arada görülmektedir. Bu durum, bireylerin ülkeye olan duygusal bağlılıklarını korurken yaşam koşulları ve geleceğe dair endişelerle farklı arayışlara yönelme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Nitekim gençlerin %49’u fırsat olsa başka bir ülkede yaşamak istediğini belirtmiştir. Bu oran, ulusun bir parçası olma duygusunun ekonomik beklentilerle çeliştiği bir kırılma eşiğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle, ulusal aidiyet güçlü kalmakla

birlikte, ekonomik umutsuzluk bu aidiyeti sürdürülebilir kılmakta zorlanmaktadır.

Burada milliyetçiliğin iki farklı yüzü ortaya çıkmaktadır. Birincisi, ekonomik sıkıntıya rağmen duygusal bağlılığı sürdüren *dayanışmacı milliyetçilik*; ikincisi ise ekonomik sistemin adaletsizliğini görünmez kılan *meşrulaştırıcı milliyetçilik* tir. TGSS verileri bu iki yüzün aynı anda mevcut olduğunu göstermektedir. Düşük gelirli bireyler için milliyetçilik bir sığınak işlevi görürken, ekonomik ve siyasal elit için bu söylem ekonomik eşitsizlikleri ideolojik olarak yönetmenin aracı olarak görülebilir. Bu durum, Türkiye’deki milliyetçilik olgusunun hem tepeden inşa edilen hem de tabandan içselleştirilen bir ideolojik form olduğuna işaret etmektedir.

Tarihsel bağlamda bakıldığında, Türkiye’de milliyetçiliğin ekonomik dönüşümlerle eşzamanlı seyrettiği görülür. 1980’lerde neoliberal politikaların benimsenmesiyle birlikte, piyasa ekonomisinin güçlenmesi ve sosyal devletin zayıflaması milliyetçiliğin yeniden üretim biçimlerini değiştirmiştir. Bu dönemde millî kalkınma söylemi, eşitsizlikleri meşrulaştıran bir çerçeveye dönüşmüştür. 2000’li yıllarda ise ekonomik büyümenin getirdiği görece refah artışı, milliyetçiliği hem kültürel hem de ekonomik bir başarı ideolojisi olarak yeniden şekillendirmiştir (Sunar ve Güvendi, 2020, s. 29). Ancak 2018 sonrası ekonomik kriz, milliyetçiliğin giderek daha savunmacı ve reaksiyoner bir biçime bürünmesine zemin hazırlamıştır. TGSS verilerinde görülen yüksek aidiyet ile düşük ekonomik beklenti kombinasyonu, bu dönüşümün tipik bir sonucu olarak görülebilir.

Bu noktada, milliyetçiliğin toplumsal psikolojiyle kesiştiği alanlar da dikkate alınmalıdır. Sosyal kimlik kuramı, bireylerin grup aidiyetleri üzerinden özsaygı geliştirdiklerini ve bu aidiyetin özellikle ekonomik belirsizlik zamanlarında güçlendiğini öne sürer (Tajfel ve Turner, 1979, ss. 37-38). TGSS verileri bu mekanizmayı yansıtmaktadır. Ekonomik memnuniyetsizlik arttıkça, *biz* duygusuna yönelik vurgu da artmaktadır. Ancak bu vurgu her zaman kapsayıcı değildir. Bourdieu’nun (1984) belirttiği gibi, ekonomik eşitsizlikler yalnızca maddi değil, aynı zamanda sembolik sermaye düzeyinde de işler. Milliyetçi söylem, bu sembolik sermayeyi ulusal aidiyet üzerinden yeniden dağıtarak bireylerin toplumsal statü kaybını telafi eder. Dolayısıyla, milliyetçilik Türkiye’de yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kültürel bir statü eşitleme aracı işlevi de görmüş olur. Yine de, eşitsizliklerin toplumsal algısı değiştikçe milliyetçiliğin işlevi de

dönüşmektedir. Dolayısıyla, milliyetçilik ile sosyo-ekonomik eşitsizlik arasındaki ilişkiyi sabit bir formül olarak değil, dinamik ve tarihsel olarak değişken bir süreç olarak okumak gerekir.

Bulgular, Türkiye’de milliyetçiliğin günümüzde bir toplumsal adaptasyon ideolojisine dönüştüğünü göstermektedir. Klasik ulus-devlet milliyetçiliği daha çok bağımsızlık ve kalkınma hedefleri etrafında şekillenirken; günümüz milliyetçiliği bunun yanı sıra ekonomik güvencesizlik koşullarında bireysel tatmini sürdürme stratejisini de içerir hale gelmiştir. Bu durum, milliyetçiliği geçici bir toplumsal emniyet supabı haline getirmektedir. Ancak bu mekanizma, gelir adaletsizliği derinleştğinde zayıflayabilmekte; bireylerin sistemin kendisini sorgulamasına yol açabilmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye örneği milliyetçiliğin sosyo-ekonomik eşitsizlik karşısındaki çift yönlü doğasını doğrular niteliği haizdir. Bir yandan milliyetçilik, ekonomik kriz dönemlerinde toplumsal bütünlüğü koruyan bir harç olarak işlev görmekle birlikte eşitsizliklerin yapısal nedenlerini görünmez kılan bir örtü haline de gelebilmektedir. TGSS verileri, Türkiye’de bu işlevlerin birlikte var olduğunu; ancak sosyo-ekonomik eşitsizlik derinleştikçe genç kuşaklarda meşrulaştırıcı işlevin zayıflamakta olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuçta, Türkiye’de ulusal aidiyetin sürdürülebilirliği büyük ölçüde ekonomik adaletin sağlanmasıyla ilişkilendirilebilir. Eşitsizliklerin derinleştiği, fırsat eşitliğinin azaldığı bir ortamda milliyetçilik geçici bir dayanışma hissi yaratabilir. Ancak uzun vadede bu hissin toplumsal rızayı sürdürmesi mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla, milliyetçilik ile sosyo-ekonomik eşitsizlik ilişkisinin çözümü yalnızca ideolojik değil, aynı zamanda yapısal bir ekonomik dönüşüm gerektirir. Türkiye’nin güncel toplumsal manzarası, milliyetçiliğin hâlâ güçlü bir toplumsal harç işlevi gördüğünü; fakat artık tek başına sistemin meşruiyetini garanti edemediğini göstermektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Türkiye’de milliyetçilik ile sosyo-ekonomik eşitsizlik arasındaki ilişkinin hem tarihsel hem de güncel boyutlarını inceleyerek bu iki olgunun birbirini nasıl etkilediğini ve dönüştürdüğünü ortaya koymaya çalışmıştır. TGSS verileriyle desteklenen çalışma, milliyetçiliğin, yalnızca kültürel bir kimlik biçimi değil, aynı zamanda ekonomik sistemin ürettiği eşitsizlikleri dengeleme veya meşrulaştırma yönünde işlev gören bir ideolojik yapı olduğuna işaret etmiştir.

Türkiye örneği, bu ilişkinin doğrusal değil, aksine çift yönlü ve (bu çalışmada *pik noktası* olarak ifade edilen) belirli bir eşişe duyarlı bir karakter taşıdığını göstermektedir.

Elde edilen bulgular, bireylerin ekonomik memnuniyetsizliği arttıkça milliyetçi kimlik duygusunun güçlendiğini; buna karşın aşırı yoksunluk durumlarında milliyetçiliğin tatmin edici bir anlam kaynağı olmaktan çıkma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla milliyetçilik, eşitsizlik karşısında süreklilik arz eden bir ideoloji olmaktan çok, ekonomik güvencesizliğin belirli aralıklarında toplumsal dayanışmayı sağlayan geçici bir denge mekanizması işlevi görmektedir.

Veriler, milliyetçi söylemin eşitsizlikleri maskeleyen gücünün aşınmaya başladığına dair önemli emareler de sunmaktadır. Katılımcıların neredeyse yarısının (%49) fırsat bulduğunda yurtdışında yaşamak istemesi, ekonomik bunalım içerisindeki bireylerin somut ekonomik iyileşme arayışına girdiğini ve dolaylı olarak milliyetçi söylemden uzaklaşma eğiliminde olabileceğini göstermektedir. Özellikle genç ve eğitilmiş kesimlerde gelecek kaygısı güçlü olduğunda, milliyetçi kimlik puanları düşmekte ve yurt dışı göç planları artmaktadır. Bu durum, çalışmada bahsedilen *pik noktası* hipotezini desteklemektedir.

Ayrıca, katılımcıların ulusal kimlik beyanı yüksek olsa da siyasi partilere duyulan güvenin %8 gibi son derece düşük bir seviyede kalması ve katılımcıların yaklaşık %72’sinin devletin eşitsizlikleri çözemeyeceği algısına sahip olması, bireylerin milliyetçiliğe sarılmak ile siyasal mekanizmalardan tatminsizlik arasında ikircikli bir durum yaşadığını göstermektedir.

Öte yandan, eşitsizliklerin belirgin bir şekilde artmasının milliyetçi söylemi aşındırmaya başlamasına rağmen, milliyetçiliğin toplumsal tabanda yaygınlığını koruması, tarihsel ve kültürel faktörlerin dengeleyici rol oynadığını göstermektedir. Gençlerin göç eğilimi, siyasi kurumlara güvensizlik gibi milliyetçiliğin teselli edici gücünü azaltan faktörler yanında, Türkiye’deki güçlü dini muhafazakârlık ve geleneksel toplumsal normlar, ekonomik zorlukların belli bir kesim tarafından kader veya tevekkül olarak görülmesine neden olmakta; bu da radikal sosyo-ekonomik talepleri yumuşatmaktadır. Ayrıca, güçlü devlet geleneği ve ulusal gurur, eşitsizliği örtmede sembolik bir işlev görmeye devam edebilmektedir.

Çalışmanın bulguları, Türkiye’de milliyetçilik ile sosyo-ekonomik eşitsizlik arasındaki gerilimin, ülkenin siyasi istikrarı ve toplumsal

barışı açısından olumlu bir tablo çizmenin zorluğuna işaret etmektedir. Eşitsizlikler bu yüksek düzeyde devam ettiği sürece milliyetçi söylem kısa vadede zımni rıza üretilmesini sağlasa bile, uzun vadede sürdürülebilir bir toplumsal meşruiyet inşa edilemeyecektir. Sosyo-ekonomik adaleti sağlayıcı politikalar tercih edilmediği ve eşitsizliklere kalıcı çözümler sunulmadığı takdirde, henüz yeni nüvelenmekte olan *pik noktası* emarelerinin ilerleyen yıllarda daha keskin hâle gelmesi olasıdır.

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Ahmad, F. (1993). *The making of modern Turkey*. Routledge.
- Aiken, L. S., & West, S. G. (1991). *Multiple regression: Testing and interpreting interactions*. Sage Publications.
- Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler*. Metis Yayınları.
- Arslan, H. (2025). Tahakkümden denetime: 1924–1960 yılları arasında Türkiye’de uygulanan din politikaları. *İnsan ve Toplum*, 15(2), 57–80. DOI: 10.12658/M0762
- Atkinson, A. B. (2015). *Inequality: What can be done?* Harvard University Press.
- Aydın, S., & Taşkın, Y. (2020). 1960’tan günümüze Türkiye tarihi. İletişim Yayınları.
- Bora, T. (2021). *Türk sağının üç hali: Milliyetçilik, muhafazakârlık, İslamcılık*. İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press.
- Buğra, A., & Savaşkan, O. (2015). *Türkiye’de yeni kapitalizm: Siyaset, din ve iş dünyası* (B. Doğan, Çev.). İletişim Yayınları.
- Chen, R. L. (2020). Trends in economic inequality and its impact on Chinese nationalism. *Journal of Contemporary China*, 29(121), 75–91. DOI: 10.1080/10670564.2019.1621531
- Cizre-Sakallıoğlu, U., & Yeldan, E. (2000). Politics, society and financial liberalization: Turkey in the 1990s. *Development and Change*, 31(2), 481–508. DOI: 10.1111/1467-7660.00163
- Doğan, A. (2016). Structural adjustment programs in Turkey in terms of income distribution (1980–2000). *The Journal of Social Sciences Research*, 10(2), 2007–2013. DOI: 10.24297/jssr.v10i2.4743
- Gellner, E. (1983). *Nations and nationalism*. Cornell University Press.
- Gidron, N., & Hall, P. A. (2017). The politics of social status: Economic and cultural roots of the populist right. *The British Journal of Sociology*,

68(S1), 57–84. DOI: 10.1111/1468-4446.12319

Greenfeld, L. (2001). *The spirit of capitalism: Nationalism and economic growth*. Harvard University Press.

Guiso, L., Herrera, H., Morelli, M., & Sonno, T. (2024). Economic insecurity and the demand for populism in Europe. *Economica*, 91(362), 588–620. DOI: 10.1111/ecca.12513

Guriev, S., & Papaioannou, E. (2022). The political economy of populism. *Journal of Economic Literature*, 60(3), 753–832.

Inglehart, R., & Norris, P. (2019). *Cultural backlash: Trump, Brexit, and authoritarian populism*. Cambridge University Press.

Kaushal, N. (2019). *Blaming immigrants: Nationalism and the economics of global movement*. Columbia University Press. <https://www.jstor.org/stable/10.7312/kaus18144>

Keyder, Ç. (2014). *Türkiye’de devlet ve sınıflar*. İletişim Yayınları.

Kriesi, H., Grande, E., Lachat, R., Dolezal, M., Bornschier, S., & Frey, T. (2012). *Political conflict in Western Europe*. Cambridge University Press.

Nişancı, Z., & Kılavuz, M. T. (2025). *Türkiye’nin toplumsal haritası: TGSS 2024*. İSAR Yayınları.

Öniş, Z. (2004). Turgut Özal and his economic legacy: Turkish neo-liberalism in critical perspective. *Middle Eastern Studies*, 40(4), 113–134. DOI: 10.1080/00263200410001700338

Pamuk, Ş. (2014). *Türkiye’nin 200 yıllık iktisadi tarihi*. Türkiye İş Bankası Yayınları.

Peker, K. (2004). The causes and results of internal migration from rural areas: Case of Eastern Anatolia. *Agricultural Economics (Zemědělská Ekonomika)*, 50(10), 471–476. DOI: 10.17221/5235-AGRICECON

Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. Harvard University Press.

Rostow, W. W. (2014). *How it all began: Origins of the modern economy*. Routledge.

Shayo, M. (2009). A model of social identity and economic attitudes. *American Political Science Review*, 103(2), 147–174. DOI: 10.1017/S0003055409090194

Smith, E. (2008). *Using secondary data in educational and social research*. Open University Press.

Solt, F. (2011). Diversionary nationalism: Economic inequality and the formation of national pride. *The Journal of Politics*, 73(3), 821–830. DOI: 10.1017/S002238161100048X

Stokes, G. (1986). How is nationalism related to capitalism? A review article. *Comparative Studies in Society and History*, 28(3), 591–598. DOI: 10.1017/S0010417500014080

Sunar, L., & Güvendi, M. A. (2020). “Ortadaki fili” görmek: Dünyada ve Türkiye’de sosyoekonomik eşitsizliklerin tezahürleri. *İnsan ve Toplum*, 10(4), 1–40. DOI: 10.12658/M0615

Şenses, F. (2012). Turkey’s experience with neoliberal policies since 1980 in retrospect and prospect. *New Perspectives on Turkey*, 47, 11–31. DOI: 10.1017/S0896634600001680

Tajfel, H., & Turner, J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of inter-group relations* (pp. 33–47). Brooks/Cole.

Wimmer, A. (2018). *Nation building: Why some countries come together while others fall apart*. Princeton University Press.

Yıldız, E. (2020). A reassessment of Turkey’s import substitution strategy: Bureaucracy, politics, and the international organizations. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(2), 599–623. DOI: 10.26650/SJ.2020.40.2.0100

Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. İletişim Yayınları.

